

BESZÁMOLÓ
A KATOLIKUS EGYHÁZI TÁRSADALOM A MAGYAR KIRÁLYSÁGBAN A 17. SZÁZADBAN
című tudományos konferenciáról

2016-ban a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézete megrendezte az Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században címmel szervezett konferenciát, amelyet 2017. szeptember 28-29-én a 17. század egyházi közegének vizsgálata követett. Mivel ebben a korban már lezajlott a felekezetek kialakulása, így az érdeklődés homlokterében a katolikus egyházi társadalom állt, amely különböző mélységben megvalósította a római katolikus egyház trienti típusú reformációját, így a protestáns felekezetek lelkészeihez hasonlóan a reformáció sikerének letéteményesének számított.

A konferencia előadói arra keresték a választ, hogy kik alkották ezt a társadalmi csoportot, milyen különös karakterrel rendelkeztek, és hivatásuk révén hogyan vettek részt a kora újkori magyar társadalom és politikum modernizálásában, illetve az oktatásban és művelődésben. Ezekhez a kérdésekhez meg kellett vizsgálni a világi papság és szerzetesség személyi állományának a színtereit, származási helyeit, oktatási, szocializációs közegét, működési területeit, irodalmi és mecénási tevékenységét, személyes motivációját és elhivatottságát. A két napos rendezvényen tizenhárom előadás hangzott el, amelyek élénk vitát generáltak.

Tusor Péter *Magyar preláthusok proszopográfiai forrásai a vatikáni levéltárban (1612-1711)* címmel tartotta meg előadását, melyben több megfontolásra érdemes gondolatot osztott meg a katolikus rendiség 17. század történetével kapcsolatban. Meglátása szerint az 1608. évi országgyűlés nem olyan éles cezúra a katolikus egyházi társadalom történetében, miként azt a magyar szakirodalommal előszeretettel bemutatja. Az ezt követő években ugyanis a katolikus egyháziak és világiak (status ordines et catholices) együtt léptek fel az érdekeik védelmében, és a világi arisztokratáknak nagyon fontos szerepe volt az egyház ügyeinek intézésében. Ez sok esetben hasonlóságot mutat az Erdélyi Státussal és kimutatható benne a protestáns presbitériumok hatása is.

Az sem mellékes az előadó szerint, hogy protestáns rendek követelték ki a katolikus püspökök felszentelését, mert csak így tartották őket legitimnek. Így valójában indirekt módon az evangélikusok kényszerítették ki a kánonjog katolikus részről való betartását. Másrészt a következő évek-évtizedek személyi és hatásköri vitái hívták életre azt az igényt, hogy az egyház ügyei csak az egyházi személyekre tartozzanak. 1648-ban került sor az egyházi rend belső autonómia igényének megfogalmazására, ez pedig annak a felismerésnek a következménye, hogy katolikus egyháznak a katolikus állammal szemben is távolságot kell tartania. Az 1660-as évektől beszélhetünk a *status ecclesiasticus* megszületéséről, amely immár a katolikus egyházi társadalmat jelenítette meg. E folyamat bemutatására a pápai centralizáció és a magyar államegyházi viszony kivételesen jó forrásadottságot biztosít és ezen belül a kánoni kivizsgálások különösen fontos iratok, melyek révén a személyes kapcsolati hálók is megrajzolhatók. A vatikáni forrásokhoz az udvari kancelláriai iratok jelentős kontrollforrások, valamint a kamarai anyagok is segíthetnek a különböző hagyatéki ügyek kapcsán keletkező iratok révén. Ez a komplex feltárás a nemzetközi egyháztörténet-írás számára is tartogat új eredményeket, mivel a vatikáni források sokat tévednek, és a külföldiek csak ezt használják, így birodalmi és magyar levéltárak módosíthatják, vagy éppen igazolhatják az eddigi képet. A szervezett és intenzív kutatómunkának köszönhetően Tusor Péter szerint reális az a várakozás, hogy néhány éven belül megrajzolható a 17. századi katolikus egyházi elit társadalma.

Molnár Antal *Magyar és horvát egyházi középréteg a 17. században* című előadását azzal kezdte, kánonjogilag nincsen definíció a középrétegre, ezt Mályusz Elemér vezette be a világi nemesi társadalom mintájára. Az előző előadáshoz kapcsolódva megállapította, hogy adatszerűen még rosszabb állapotban van, mint a főpapi társadalom, és kutatói legtöbbször csak

káptalani iratokból dolgoztak. Ez a közeg alulról és felülről is nyitott, így azonban nem lehet csupán káptalani stallummal definiálni. A városi plébániák például akár már ilyen életet biztosítottak, felülről pedig a címzetes püspökök egész sora ilyen státusban volt. Molnár Antal itt most csak káptalani javadalmakat vizsgált, apátokat és prépostokat nem.

A középkorban 50 káptalan, körülbelül 700 fő számára biztosított biztos megélhetést, és ez a közeg a városi polgárságból és kisenemesi rétegből rekrutálódott. Ők anyagi és karrierlehetőség tekintetében nagyon tagolt értelmiségieknek számítottak. A 17. századra 10 káptalan maradt 140 kanonokkal, azaz körülbelül 80 százalékos veszteséget szenvedett ez a réteg. Ez riasztó, ám az előadó szerint a szerzetesség 95, a plébánosi hálózat közel 90 százalékát elvesztette. Ezt az arányt rontja, hogy a reformáció évszázadában leginkább a káptalanok melletti papság tűnt el, akik oltári javadalmakat bírtak.

A változások részeként a császári káptalan tagjai Zágrábba költöztek, ahol a zágrábi káptalan prebendáriusai lettek. Másik helyi sajátosság a Zengg-Modrus egyházmegyében megfigyelt papi-falusi közösségek, ami eléggé archaikus képződmény. A forrásokban ezeket is káptalannak nevezték, de társadalomtörténetileg nem tekinthetők az egyházi középréteg részeként.

Új bevételi formaként megjelent a címzetes apáti jövedelmek megkaparintása, és ez lett a megélhetés alapja a jövedelemhalmozás helyett. Érdemes hangsúlyozni, hogy a magyar egyházi réteg elfogadta a tridenti javadalomhalmozás tilalmát és be is tartatta. Jövedelmek alapján az előadó kategóriákat állított fel, mely szerint a 150 kanonoki csoport élén a prépostok és néhány oszlopos kanonokok 1000 forint feletti bevétellel, míg a középréteg 500 forint körül kapott éves szinten fizetséget. Az alsóréteg 100-300 forint jövedelmet húzott, és ez a megkülönböztetés különösen a zágrábi egyházmegyében volt differenciált.

Az előadásból kiderült, hogy a címzetes, hódoltsági és rezideáló püspök valójában három eltérő kánonjogi forma. A címzetes és a hódoltsági püspökök alapvetően a káptalanokban éltek, így a középréteghez számíthatók. Nem éltek valóságos püspökként. A pécsi például akadályoztatott hódoltsági püspöknek számított, volt helynöke, foglalkozott a hívekkel, valamint adót szedett. Címzetesnek a dalmáciai, és más balkáni episzkopátusok, ahonnan sosem jött valós jövedelem. A kinevezéskor készült kánoni jegyzőkönyvek szerint voltak jobbagyszármazásúak, polgári, kisenemesi elemek, míg a főnemeseknek ugródeszka a főpapi cím felé. Érdekes sajátosság a késő középkori viszonyokhoz képest, hogy külföldieket nem találunk ebben a csoportban.

Fontos megállapítás, hogy létezett egy katolikus társadalom, amely kibocsátotta ezt a réteget. Ehhez a 100-150 emberhez ember családi háttereként megfogható ennek a társadalomnak a miliője. Az egyes életpályákból kitűnik, hogy itt sokkal könnyebb volt a társadalmi belső mobilitás. egy személynél akár hat funkcióváltás is igazolható felfelé. Pécsen például a 16. századi kanonokok igyekeztek majd átmenni más, gazdagabb káptalanba, és általában a győri káptalanban tűntek fel. Szepes kanonoki közössége azonban rendkívül zártnak számított, míg Zágráb felé lezárult minden mobilizáció a 17. században. Zengg végképp zárvány, a glagolita liturgia bölcsője, ahol nem tudtak latinul, így nyelvtudás híján esélyük sem volt Magyarországon érvényesülni.

Izgalmas meglátás, hogy a káptalan hiteleshelyi munkája megmaradt, így a kora újkor folyamán kevesebb ember végzett el több munkát. A protestantizmus megnövelte a súlyukat, mert ők ilyen jellegű jogbiztosító munkát nem vettek át. A papképzés azonban már nem az ő feladatuk volt, ezt a munkát a jezsuiták vették át, így az intellektuális súlyuk lecsökkent, kivéve Zágrábban, ahol a három helyi szemináriumot ők tartották fenn, és a jezsuitákkal is különleges módon jó viszonyban voltak.

A városok lelkipásztori munkája szintén e csoport feladata maradt, de sok helyen a környékbeli településeket is ellátták, illetve ők végezték az egyházlátogatásokat. Zágrábban és Zengg-Modrusban katonáskodtak is, utóbbiban például 1596-ban Klissza ostroma során

vesztette életét a püspök is. Molnár előadása a magyarországi egyházi középréteg kora újkori története új szintézisének módszertani alapját kínálta.

Tóth Tamás *A megújulás szolgálatában. Germanikusok a 17. századi Magyar Királyságból* címmel tartott egy alapos áttekintést arról a 252 személyről, akik 1601-1700 között kezdték el tanulmányaikat a Német-római Birodalom és a Magyar Királyság legfontosabb külföldi egyházi oktatási intézményben. Tóth Tamás a kiadott matrikulák mellett a Collegium ma is meglévő iratanyagának primer forrásait hasznosította és ez alapján készített egy hatalmas adatbázist, amelynek legfőbb jellemző társadalmi jelentőségét foglalta össze. Ebből kiderült, hogy első generációs rekatolizált fiatalok is bekerülhettek ebbe az iskolába, néhány esetben még külső főpapi ajánlás sem kellett hozzá. A felekezeti villongásra néhány példa is elhangzott, mint például a Nyitra megyei Pernai János kapcsán, akit a család egy protestáns tagja hamis levéllel hívta haza, mondván édesapja meghalt. Kaproncza Jánosról azt tudtuk meg, hogy öt év római tanulmány után hazatérve a protestánsok mérgezték meg a beszámoló tanúsága szerint. Fánicsy Ferenc evangélikus báró esete is különleges, hiszen alig nyolc évvel a Collegiumba való belépése előtt tért meg, ám életvitele miatt az iskolából elküldték, Bolognában hasonló botrányok kísérték az útját, ám itthon mégis felszentelték és esztergomi kanonokként halt meg. A személyes motivációra fontos adat Druget Bálint esete, aki a család utolsó férfisarjaként Eger választott püspöke és esztergomi kanonok lett. Vele kihalt a család, pedig ezt kikerülve az egyházban laicizálták volna, ám ő ezt elutasította. Összefoglalóan kiderült, hogy a 17. századi germanikusok közül két bíboros, két érsek, négy kalocsai és negyvenegy püspökszentelés történt. Emellett 16 fő lett választott püspök. 99 személy pedig káptalani tag lett. A beiratkozók negyven százaléka az esztergomi érsek ajánlásával érkezett, míg a pálosok 26 főt küldtek, és a közhiedelemmel ellentétben például Pázmány csak 16 főt ajánlott Rómába.

Ezt követte **Siptár Dániel**: *Sokszínűség vagy egységesség – szerzetesek a 17. századi Magyarországon* című előadása. Az előadó célja egy bevezető áttekintés nyújtása volt a szerzetesrendek történetéről a vizsgált korszakban. Elmondta, hogy míg a 17. század elején csupán a ferencesek és a pálosok voltak jelen hazánkban, a század végére már 16 különféle szerzetesrend működött szerte az országban. E fejlődést három szakaszra lehet osztani. 1633-ig csak ferences és jezsuita megtelepedések figyelhetők meg. Elsődleges feladatuknak a hívek ellátását és új hívek szerzését tartották. A következő szakaszt, melynek határa 1655-re tehető, a pálos rend terjeszkedése jellemzi. Ebben a szakaszban tértek vissza, illetve jelentek meg Magyarországon a domonkosok, a bencések, a piaristák, a szerviták, és az irgalmas rendiek is. A harmadik szakaszban, amely az 1670-es éveket fedi le, jelentős misszió indult meg a Felvidéken a pálosok és a piaristák vezetésével. Ebben az időszakban a kolostoralapítások mellett a szerzetesek plébániai feladatokban való gyakori részvétele is megfigyelhető. A visszafoglaló háborúk alatt a rendek terjeszkedése megindult a Hódoltságban és Erdélyben is. Erre ismét a ferences és jezsuita dominancia volt jellemző, de a Magyar Királyságban ekkor egyre több egyéb rend is megjelent. Befejezésül, az előadás elején feltett kérdésre, miszerint egységes társadalmi csoportnak tekinthető-e a 17. századi szerzetesség, az előadó azt felelte: nem, a szerzetesség az egységesből a sokszínűség felé haladt.

Ehhez kapcsolódott **Varga Imre Kapisztrán OFM**: *A ferences élet keretei Magyarországon a 17. században* című referátuma. Az előadó célkitűzése annak bemutatása volt, hogy az előző előadásban elhangzottak hogyan zajlottak a ferences rend esetében. Az előadó elmondta, hogy a 17. század elején csak kevés ferences rendi volt hazánkban, és éppen a korszakban indult meg számbeli növekedésük. A rendben ekkor kialakult keretek egészen 1900-ig álltak fent. A század végére öt rendtartomány jött létre Magyarországon. Az előadó beszámolt az 1690. évi *Decretum Lazarianum* jelentőségéről. Ez az irat Antonio Lazari döntését tartalmazta, amelynek értelmében rendezték a területi vitákat a mariánus és a szalvatoriánus rendtartomány között. Az előadásban szó esett a rendtagok képzéséről is. Elhangzott, hogy a

noviciátus csak a rendi életre készítette fel, teológiai végzettséget nem adott. Végül az előadó kitért egy fontos renden belüli reformra, amelyhez a század közepén mind a mariánusok, mind a szalvatoriánusok csatlakoztak, azonban a reformtörekvések csak lassan tudtak megvalósulni. Ezt a szerzetesi kérdést a jezsuiták oldaláról vizsgálta **Kádár Zsófia**: *Az osztrák jezsuita rendtartomány tagjai a magyar katolikus egyházi társadalomban* című előadásában. Az előadó egyből az előadás elején leszögezte, hogy a korszakban nem volt önálló magyar rendtartomány, a hazai jezsuiták az osztrák provinciához tartoztak. Elmondta, hogy a Jézus Társaság intézményhálózata négyféle rendházból állt: a domus professa-ból, mely csak Bécsben volt, a kollégiumokból, a rezidenciákból, és a missziókból. A 17. században a rendbe jelentkezők és fogadalmat tevők száma folyamatosan emelkedett, ezért virágzó korszaknak nevezhető. Ezen általános információk bemutatása után az előadó rátért a pozsonyi, győri és nagyszombati rendházban 1671-ig szolgált 735 rendtag életútjának részletes vizsgálatára. Ennek során több elemet vett górcső alá. A személyes adatok mellett többek között a renden belüli tanulmányokat, a viselt tisztségeket, a végső fogadalomtétel helyét, és a papi szolgálatokat rendszerezte, illetve elemezte. Mindezen adatokról kiváló térképeket, táblázatokat és grafikonokat láthattak a konferencia résztvevői. Az előadás zárásaként, több átgondolandó kérdés mellett, azt is felvetette az előadó, hogy az eddigi kutatások alapján tekinthető-e még tanító rendnek a Jézus Társasága?

H. Németh István a szabad királyi városokban zajló 17. századi vallási folyamatokról beszélt, amelynek révén több evangélikus városból katolikus központ lett a század végére. Ebben nagy szerepe volt, hogy a legtöbb új rendház szabad királyi városokba települt a 17. században. Ebben az uralkodók szerepe volt fontos, akik a jezsuitákat, ferenceseket, piaristákat, pálosokat egyaránt támogatta. 1670-ben nagy változás kezdődött, új államigazgatási rendszer épült, nálunk is a cseh-morva igazgatási modell került átvételre. Ez a városigazgatásra is kihatott. Egészen eddig erős önkormányzati jelleg dominált, az uralkodó sokáig nem szólt bele a városok belső életébe, ahol nagyon stabil volt az evangélikus városi elit beágyazottsága. Az 1660-as években azonban erős gazdasági visszaesés és eladósodás következett be, amelyet 1670 után egységes megoldási javaslatokkal próbált a központi kormányzat. Közben a királyi hatalom megerősödésével párhuzamosan a városokkal kapcsolatban egyre erőteljesebb kifejezések jelentek meg a forrásokban, már a király tulajdonaiként aposztrofálták őket, és 1694-ben Lipót magát a Szent Koronával azonosította, ezek elősegítették a városi rend megszerveződését. A folyamatok sorában a rekatolizáció a királyi kontroll megerősödésének egyik szegmense volt. Az egyházi vagyont visszavették, a protestánsokat és evangélikusokat magánházakba és a külvárosba kényszerítették. Ennek során vált szét felekezetek alapján a városi lakosság, és különült el az egyes városrészekben. Sajnos ez a bizalmatlanság felerősödésével járt együtt, Kassán például lefegyverezték a teljes katolikus lakosság teljes lefegyverzése, és veszély esetén saját házaikba zárták őket, míg Eperjesen a katolikus igazgatás több esetben a városfalak lebontásával fenyegette meg az evangélikus polgárságot. A helyzetet majd csak a 18. század első felében kialakuló, evangélikus-katolikus gyökerű konvertita patrícius réteg szerepvállalása konszolidálta ki, akik erős családi kapcsolataik révén felül tudtak emelkedni a 17. század sérelmein.

Végh Ferenc a *Kard és kereszt. Katolikus lelkipásztorok működése a dunántúli végvárvárosokban* című előadásában a végvárakban szolgáló papokra vonatkozó adatokat ismertette Keszthely, Zalaegerszeg és Légrád példáján. 1600-ban alig volt húsz működő plébánia az egyházmegyében, ezek zöme városokban koncentráltak. A helyzetet bonyolította a jelentős horvát beáramlás és a nemesség szerepvállalása, ugyanis a plébánosok között nagyobb a nemesi arány, mint korábban gondoltuk. Az 1650-es évektől ismerünk plébánosi adatsorokat, a közel 3000 fős Légrádon például 1641-ből ismerjük az első katolikus plébános nevét. Érdekes, hogy nem szükség ilyen helyekre kanonokok kinevezésére, azaz mindig volt elegendő papi utánpótlás. Azt is megemlítette az előadó, hogy több magyar nevű plébános is a

zágrábi egyházmegyében kezdte meg a karrierjét, közülük néhányan Zágrábban, majd Rómában tanultak. Ugyanakkor nem lesznek egyöntetűen katolikusok ezek a városok a század folyamán. Légrád például dominánsan magyar lakosságú és ehhez alkalmazkodott az egyházszervezet, a katolikus fél is magyar nyelvű papokat fogadott a településre, akiket szónoki képességeik miatt a protestánsok is elfogadtak. Az előadás élesen rávilágított arra, hogy még a végvári katonaság esetében sem állítható teljes bizonyossággal, hogy egyöntetűen a reformáció hívei lettek volna, a 17. században erős katolikus tömbök éltek ezeken a településeken, akik megszervezték maguknak a katolikus pasztorációt.

Tóth Gergely *A katolikus egyházi középréteg irodalmi tevékenysége Magyarországon a 17. században* címmel arra tett kísérletet, hogy az esztergomi fő-székeskáptalan példáján bemutassa a katolikus egyházi középréteg irodalmi tevékenységét a jelzett időszakban. Erre vonatkozóan három személy irodalmi munkásságának példájából igyekezett sajátosságokat megállapítani. Az első Balásfi Tamás volt, akinek *Apologia pro clero* című művében a protestáns és katolikus narratívák összecsapása jelent meg, ugyanis Alvinczi Péter egyik írására készítette válaszul. A műben előkerültek a klasszikus vitakérdések is (pl.: várnai csata, Mátyás király értékelése). A második kiemelt személy Ráttkay György volt, akinek *Memoria Regum, et Banorum* című művében erős rendi-nemesi személet, protestánsellenesség és horvát-szlavón pártiság jelent meg. Írásaiban a nemzeti múltteremtés igénye felülmúlta Szent István király tiszteletét. Az előadó végül Bársony György írói munkásságát emelte ki. Ő a műveiben kifejtette, hogy a protestánsokat nem szabad megtérni az országban, az ellenük hozott törvények megerősítendők és kötelező érvénnyel végrehajtandók. Az előadó összegzésként elmondta, hogy az esztergomi kanonokok irodalmi tevékenysége nem volt jelentős a korszakban. A három szerzőben közös volt az erős rendi, közjogi, történelmi szemlélet. Megállapította továbbá, hogy a 17. századi hitvita-irodalom kortörténetet is tartalmaz és a honi történelem narratívái is felismerhetők bennük.

Őt követte **Maczák Ibolya**: *Főpapi műveltség a 17. században – Illyés András munkásságának tükrében* című tanulmányával. Az előadó elmondta, hogy a Rómában is tanuló, majd erdélyi püspökké kinevezett Illyés András akkor kezdett irodalommal foglalkozni, miután szolgálati helyéről kiutasították és Nagyszombatban telepedett le. Illyés sokat fordított, és olyan prédikációgyűjteményt adott ki, amely lefedte a teljes egyházi évet. Prédikációit és könyveit elsősorban kompilációval állította össze, melynek forrásai elsősorban Pázmány Péter és Káldi György beszédei voltak. Olasz nyelvű szerzőktől is vett át szövegeket, főként Rota és Mazzini írásaiból. Magyar nyelvű prédikációgyűjteményét latinra fordította. A korszakban egyedi módon saját jegyzeteiben összeírta a magyar és egyéb forrásokat, a kiadott változatba azonban ezek már nem kerültek bele. Egyes esetekben a magyar szentek életéről szóló prédikációhoz is olasz nyelvű forrásokat használt. Zárásként, majd a feltett kérdésekre válaszolva az előadó elmondta, hogy a kompiláció módszere általános gyakorlat volt a korszakban és az is előfordulhatott, hogy valakinek a teljes munkássága ebből állt.

Bartók István: „*A tanítás édesítése és ékesítése*”: *A katolikus prédikáció a 17. században* címmel tartott előadást, melynek során a prédikációk vizsgálatának több lehetséges szempontjából egyet emelt ki: a beszéd célkitűzéseire választott előadói módokat. A korszakban a hitigazságok és az erkölcsi tanítás jelent meg legfőbb tartalomként. A prédikációk során a közönséghez kellett alkalmazkodni, s hogy meg is fogadják a tanítást, jól kellett előadni. A figyelem fenntartásának érdekében, egyre nagyobb teret kapott az emocionalitás, a csodálat felkeltése, és a szónok képességeit megcsillogtató fordulatok. Mindezt jól illusztrálja a Pázmány Pétertől származó idézet, amelyet az előadó mottóul választott. Ezen az állásponton voltak a kor nagy szónokai is. Káldi György szentekről szóló prédikációinak célja elsősorban a gyönyörködtetés és csodálatkeltés volt, és csak másodsorban az erkölcsi példaadás. Landovics Istvánt az „érzelmek prédikátorának” nevezték. Összegzésként az előadó megfogalmazta a kor prédikációjának általános jellemzőit. Eszerint a pap képes a változatosságra és fokozásra,

szubjektív elemeket, hasonlatokat és példázatokat használ, alkalmazza a Szentírás képes beszédeit. A megismerés értelmi szintje helyett az érzelmi bevonásra törekszik, s a beleéléssel megszerezhető ismeretekre helyezi a hangsúlyt.

Farmati Anna *A licenciátusok eszköztárából: énekelt katolikus katekézis a 17. századi Magyarországon* címmel egy alig ismert vallásos irodalmi műfajról tartott egy érdekes és átfogó előadást. A népénekek korai időszakának koráról keveset tudunk, és inkább a prédikációs irodalom részeként emlegetjük. A licenciátusok fontos célcsoportja a 17. századi katolikus irodalomnak, sok művet írtak nekik, vagy maguk másolták. Katolikus énekkatekézis előzménye protestáns sajátosság volt, de a katekézisnek már a késő középkorban kialakult az előzménye. A Trienti Zsinat előírta a katekézis művelését a plébániákon, ám erre a magyar paphiány miatt a Magyar Királyság területén sok helyütt nem volt mód, illetve csak áttételesen valósult meg. Hamar rájöttek a világi licenciátusok és jezsuita szerzetesek, hogy énekelve sokkal könnyebben tanulták meg az alapvető hittani ismereteket a gyermekek és szüleik. Így tudatosan terjesztették a kora újkori énekkatekézist. Nagyon didaktikusan építették fel a szövegeket, és igyekeztek rendszeres tudást adni vele. Azért is fontos volt ez, mert a misék egészét soha nem fordították a katekézis elmélyítésére és gyakorlására. Az első katolikus katekizmusok és prédikációs kötetek mellett tűntek fel az énekes katekizmusok. Ez a műfaj soha nem lett olyan elterjedt, mint a protestánsok között, ám így is komoly szerepe volt a barokk vallásosság elmélyítésében.

Gábor Csilla *Katolikus devóciós gyakorlatok a 17. században – hangsúlyok, hagyományok, szövegek* című előadásában áttekintette a devóciós gyakorlatok írásos formáit. A referátum bevezetőjében elhangzott, hogy a 17. században a devóciós gyakorlatok célja az elmélkedés és meditálás volt. Brummogva ismételték a szöveget és a dallamot a megtanulás érdekében. Ezek a gyakorlatok csak a nyelvben éltek egy ideig, nem volt írásos formájuk. A 17. században viszont megjelentek írásos formában is. Az elmélkedések mind formailag, mind terjedelmileg jóval meghaladják az imák, rövidebb könyörgések formáit. Az elmélkedések nem azonosulnak az ima zárt formájával, inkább szétbontják azt. Ezek fizikai és elméleti gyakorlatok voltak. Az önmegismerést segítették, elmélkedés közben jobban megismerhették saját gondolataikat, személyiségüket. Az ember, ahogy önmagára tekint Isten előtt, csak őszintén szólhat magáról és tiszta szándékkal. A dicsőítés helyes megvalósulásában is fontos, hogy érezzük, azt Isten előtt tesszük. Az imádkozás alatt Isten közreműködésének eredményeképpen a Szentlelket hívjuk kérés formájában.

Az előadó elmés gondolkodásként, elmével okoskodásként, spirituális gondolkodásként beszélt az áhítatgyakorlatokról. Szerinte ezek a meditációs gyakorlatok segítettek az emlékezet javításában, az akaraterő megszilárdításában, a keresztyéni jóság megteremtésében és fenntartásában. Az ilyesfajta meditációk, áhítatok célja a megfontolandók végig gondolása. A meditációknak is több fajtáját is megkülönböztette. Ezek a devóciós gyakorlatok önmagunk megismerését, Istenhez fordulást, spirituális gondolkodást, elmélkedést hivatott segíteni. Ma ilyen formában már nincs jelen a hétköznapi életben.